

MILAN VESELSKÝ
Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

ROVESNÍCTVO V PREVENCIÍ DROGOVÝCH ZÁVISLOSTÍ – OČAKÁVANIA ROVESNÍCKYCH AKTIVISTOV

SOUHRN:

V príspevku sa zaoberáme pôsobením rovesníckych aktivistov v projektoch prevencie drogových závislostí. Sprostredkujeme vybrané výsledky výskumu, ktorého cieľmi bolo okrem iného zistiť očakávania rovesníckych aktivistov o svojom pôsobení v projekte, očakávania týkajúce sa školení a tréningov a očakávania, ktoré rovesnícki aktivisti spájajú s rolou koordinátora projektu. Uvádžame tiež predstavy rovesníckych aktivistov o vlastnostiach ideálneho aktivistu ako aj o vlastnostiach, ktoré by podľa nich rovesnícky aktivista nemal mať.

Kľúčové slová: drogy, prevencia, rovesnícky aktivista, projekty prevencie drogových závislostí, spätná väzba

Úvod do problematiky

V období dospievania prechádzajú mladí ľudia výraznými telesnými, kognitívnymi, sociálnymi a emočnými zmenami. Zrýchlená dynamika ich vývinu kladie na nich v každej jeho oblasti nové a náročné požiadavky. Jednou z najnáročnejších je rozvinúť si vlastnú identitu, s čím je spojená potreba identifikovať sa s početnými sociálnymi rolami, vyhraniť sa názorovo, postojovo a hodnotovo, ako aj orientovať sa v príprave na budúce povolanie. Úspešne sa vyrovnáť s početnými **vývinovými úlohami** môže byť pre mnohých dospievajúcich vážny problém, riešenie ktorého nemusia vždy optimálne zvládnuť. Dôsledkom môže byť neprospievanie v škole, emočné poruchy, šikanovanie spolužiakov, delikventné správanie, sexuálna promiskuita a v neposlednom rade aj užívanie drog.

Situácia mladých ľudí sa významne zmenila po roku 1989, keď ľudia získali nové možnosti aktívne ovplyvňovať svoj život vlastnými rozhodnutiami a konaním, pri súčasnom poklese životných istôt. Podľa P. Ondrejkooviča (2002) prejavilo sa to nárastom výkonovej motivácie ľudí, ako aj ich orientáciou na spoločenský postup. **Spochybnenie istôt a zaužívaných vzorcov konania** sa môže u jednotlivcov prejaviť nárastom úzkosti, napätia, strachu a tiež nezriedkavým

únikom z reality, ktorou sa najmä mladí ľudia môžu cítiť byť ohrození. Iluzórnym riešením tejto situácie môže byť práve droga, ako prostriedok na potlačenie negatívnych emócií a vyhýbaniu sa zodpovednosti, ktorú obzvlášť mladí ľudia často nie sú schopní uniesť. Droga sa tak vlastne stáva akýmsi „dopravným prostriedkom“ ktorý mladému človeku pomáha unikat' z „čudného“, nepriateľského, ohrozujúceho sveta. Zraniteľnosť mladých ľudí, najmä pubescentov, je zvýraznená ich emocionálnou labilitou, zvýšenou kritickosťou, reflexívnosťou, pretrvávajúcou postojovou, názorovou, hodnotovou a rolovou nevyhranenosťou.

Významnou tendenciou v sociálnom vývine pubescentov, a do značnej miery aj adolescentov, je odklon od rodičov a dospelých a príklon k rovesníkom. Charakteristické pre nich je, že čoraz viac času trávia spoločnými činnosťami s priateľmi, ktorými si uspokojujú mnohé zo svojich potrieb. Tí, ktorí majú dobré, harmonické, priateľské vzťahy so svojimi rovesníkmi, majú aj vyššiu sebaúctu, cítia sa byť menej osamelí, sú sociálne zrelší, komunikačne zručnejší a častokrát aj lepšie prospievajú v škole (Savin-Williams, Berndt, 1990). Ako na to poukazuje M. Vágnerová (2000), rovesníci sa stávajú pre pubescentov neformálnymi autoritami, ktoré môžu mať na nich za určitých okolností väčší vplyv než dospelí. Závislosť na rovesníkoch sa u nich prejavuje príznačnou konformitou, ktorá vyjadruje podliehanie ich skupinovému nátlaku.

Vplyv rovesníkov a rovesníckych skupín na mladého človeka môže mať z hľadiska jeho postojov k drogám, experimentovaniu s nimi a ich užívaníu, protikladný účinok. Na jednej strane, môžu pre jednotlivca v nejakom ohľade prítiažliví rovesníci slúžiť ako rolové modely drogového správania, ktoré napodobňuje. Podobný účinok môže na neho mať aj rovesnícka skupina, ktorá svojimi ku drogám tolerantnými hodnotami, postojmi a ideálmi ovplyvňuje jednotlivca tým, že ich prevzatie je pre neho zdrojom želaného sociálneho statusu a prestíže v skupine. Na strane druhej, v priaznivom prípade (čo závisí od osobnostných charakteristík a správania jeho blízkych rovesníkov a proti drogám zameranej ideológii rovesníckych skupín) môžu uvedené mechanizmy sociálneho vplyvu a sociálneho učenia posilňovať presvedčenie mladého človeka o škodlivých účinkoch užívania drog a zosilňovať vzorce jeho drogy odmietajúceho správania. Tieto sociálne mechanizmy môžu byť spolu s určitými cieľovými metodickými prístupmi a stratégiami pôsobenia a vzdelávania, základom činnosti rovesníckych aktivistov v rámci programov prevencie drogových závislostí.

Význam rovesníkov v sledovanom ohľade zdôrazňuje tiež P. Ondrejkovič (2002), podľa ktorého sú rovesnícke skupiny významným socializačným činiteľom a využívanie **rovesníckych projektov** v prevencii drogových závislostí je príkladom psychosociálnej a pedagogickej intervencie v oblasti prevencie sociálno-patologických javov mladých ľudí. Podmienkou účinnosti rovesníckych preventívnych programov a projektov je podľa neho poznanie mládeže ako sociálnej skupiny, jej subkultúr, hodnotových orientácií, spôsobu života apod.

Jedným z najznámejších modelov, ktorý sa využíva v drogovej prevencii, je **Model sociálneho vplyvu**. Vychádza z poznania významnej role sociálneho nátlaku pri formovaní správania mladých ľudí. Snahou je, aby si mladí ľudia výraznejšie uvedomovali mechanizmy sociálneho pôsobenia a boli odolnejší na

vonkajší nátlak zo strany priateľov, rodiny, alebo médií, ale aj na vnútorný tlak, ktorý môže spôsobovať napr. ich nízke sebahodnotenie alebo znížená sebaúcta, čo môže viesť k užívaniu drog. Preventívny program založený na tomto modeli poskytuje jeho účastníkom objektívne informácie o užívaní drog a ich účinkoch v zmysle filozofie život bez drog. Umožňuje im tiež, aby sa v konfrontácii s názormi a správaním iných účastníkov zamýšľali nad vlastnými postojmi a správaním vo vzťahu k drogám a napokon im poskytuje tréning zručností sociálnej odolnosti (Mohai, 1991; Norem-Hebeisen a Hedin, 1988).

Rovesnícki aktivisti (označovaní tiež ako asistenti) sa v uvedenom programe drogovej prevencie uplatňujú v rovesníckych diskusných a tréningových skupinách zameraných na zrealňovanie a rozvíjanie vedomostí o drogách a na precvičovanie asertívnych zručností, ktoré umožnia mladým ľuďom úspešne vyjednávať, dohadovať sa s inými v situáciách, ktoré si vyžadujú rozhodovanie. Tieto tréningy zručností diskutovať a odolávať nátlaku iných sú medzi adolescentmi populárne, pretože súvisia s uspokojovaním ich potrieb autonómie, uznania, zábavy a pomáhajú im čeliť sociálnej izolácii a od nej sa odvíjajúcim pocitom od cudzenia. Samotný program je pre mladých ľudí príležitosťou aby si vzájomne pomáhali a učili sa jeden od druhého (Mohai, 1991).

V našich podmienkach je známy **Rovesnícky program prevencie závislostí FILIA**, ktorý sa realizuje na základných a stredných školách. Podľa O. Orosovej (1999) je hlavným cieľom rovesníckych programov rozvíjať sociálnu kompetenciu a citovú zrelosť detí. Pre deti, ktoré majú sklon k problémom v emocionálnej a behaviorálnej oblasti, ako to uvádza spomínaná autorka, „... je práca v rovesníckych skupinách príležitosťou k uvedomeniu si svojho postavenia v skupine, hodnoty cesty, ktorá k nemu vedie, k poznaniu odrazu vlastného správania v živote ostatných“ (s. 315).

V poslednom období sa v práci rovesníckych skupín dostáva do popredia **konštruktivizmus**, teda teória poznávania, ktorej základná téza je, že ľudské poznávanie, vrátane spôsobov poznávania, má konštrukčný charakter. Možno to vyjadriť tiež tak, že chápanie sveta, v ktorom žijeme ako aj vnímanie, chápanie seba samého, si utvárame na základe našich skúseností (Veselský, v tlači). V zmysle konštruktivistického filozofie sa rola rovesníckeho aktivistu dostáva do polohy facilitátora, uľahčovateľa, pomocníka, ktorý svojich vrstovníkov v procese bezprostredného sociálneho kontaktu usmerňuje tým, že im pomáha dospieť k novým pohľadom na skutočnosť a k účinnejším spôsobom riešenia ich problémov.

O. Orosová (2002) zdôrazňuje **konštruktivistický prístup aj vo výchovnej práci s rovesníckymi aktivistami**. Odvoláva sa na zásady, ktoré rozpracovali J. G. Brooks a M. G. Brooksová (1995), ktoré tento prístup konkretizujú. Pre ich aktuálnosť ich uvádzame v čiastočne prepracovanej a zostručnenej podobe:

Akceptuje a podporuje sa autonómia a iniciatíva aktivistov. Aktivisti tvoria otázky, formulujú problémy, analyzujú ich, hľadajú odpovede a riešenia. Preberajú zodpovednosť za vlastný proces učenia.

Lektori kladú otvorené otázky a poskytujú čas na odpovede. Myšlienky ktoré nastolujú sú často vytvárané v kontexte komentárov a myšlienok účastníkov kurzu.

Podporuje sa vyššia úroveň myslenia. Lektori, učitelia podporujú študentov, aktivistov aby hľadali súvislosti, analyzovali, sumarizovali, predikovali, utvárali si a obhajovali vlastné myšlienky a názory.

Aktivisti sú podporovaní v dialógoch s učiteľmi, lektormi a ostatnými účastníkmi. Predpokladá sa, že keď aktivisti budú mať možnosť prezentovať svoje myšlienky a počuť tiež názory ostatných, budú si budovať vlastnú, pre nich zmysluplnú poznatkovú bázu. Podmienkou je vhodná emočná klíma.

Aktivisti majú možnosť získavať skúsenosti, ktoré podporujú diskusiu a provokujú k vytváraniu nových hypotéz. Skupinové diskusie sú príležitosťou pre aktivistov, aby si testovali vlastné hypotézy.

Skupina využíva pôvodné dáta, primárne zdroje, manipulácie, fyzické a interaktívne materiály. Aktivisti tak majú reálne možnosti zovšeobecňovať, abstrahovať a obohacovať svoje aktuálne poznanie v reálnych súvislostiach.

Výskum

Všeobecným cieľom nášho výskumu bolo zhodnotiť rovesnícke projekty prevencie drogových závislostí realizovaných na Slovensku, výsledky sprostredkovať koordinátorom projektov, ktorí tým získajú spätnú väzbu zo svojej riadacej a koordinačnej práce. Kládli sme si tiež viaceré **konkrétne ciele**, okrem iných zistiť očakávania rovesníckych aktivistov vo vzťahu k ich pôsobeniu v projektoch prevencie drogových závislostí, ich očakávania týkajúce sa školení a tréningov v projekte, očakávania, ktoré majú na koordinátora projektu, ako aj zmapovať ich predstavy o vlastnostiach ideálneho aktivistu a naopak o charakteristikách, ktoré sú nezlučiteľné s rolou rovesníckeho aktivistu (pozri Štefánik, 2003). Práve týmto otázkam sa venujeme v našom príspevku.

Na získanie relevantných údajov sme použili **dotazníkovú metódu**. Keďže sme nemali k dispozícii štandardizovaný dotazník, vypracovali sme vlastný prototyp. Dotazník obsahuje 28 položiek, väčšina z ktorých je typom otázky s voľnou tvorbou odpovedí, 5 položiek predstavuje uzatvorené otázky s možnosťou výberu odpovede z viacerých alternatív.

Výskumu sa zúčastnilo 74 **respondentov**, rovesníckych aktivistov prevencie drogových závislostí, ktorí spĺňali dve, vopred stanovené kritéria: vek od 14 do 18 rokov a ukončenie tréningu v rovesníckom projekte drogových závislostí.

Dotazníky sme **distribuovali** buď osobne, alebo sme ich zaslali poštou kontaktnej osobe, ktorú predstavoval projektový koordinátor, ktorý ich následne sprostredkoval aktivistom. K dotazníkom zasielaným poštou bol priložený osobitný inštruktážny list pre projektového koordinátora so spätnou adresou, telefónnym číslom a emailovou adresou. V liste sa zdôraznila zásada zachovania anonymity respondentov.

Výsledky realizovaného výskumu sme spracovali formou tabuliek a grafov. Vzhľadom na účel tohto príspevku zameriame sa iba na niektoré vybrané výsledky.

V monitorovaných projektoch sme zistili **vyššie zastúpenie dievčat**, keď zo 72 aktivistov, ktorí sa zúčastnili na našom výskume, bolo 63 dievčat (85,1%).

V tejto súvislosti je zaujímavým faktom, že medzi projektovými koordinátormi, tak ako o tom vypovedali aktivisti, nemali muži svoje zastúpenie. Je potom namieste predpokladať, že majoritné zastúpenie žien v roli koordinátora významným spôsobom ovplyvňuje pohlavné rozvrstvenie aktivistov v prospech dievčat. Tento trend môže tiež podporovať skutočnosť, že žiaci skôr spájajú očakávania na výkon role aktivistu s črtami typicky ženského správania, ako sú citlivosť, ochota pomáhať a podporovať iných, než s črtami, ktoré vyjadrujú mužské stereotypné správanie, takými ako asertívnosť, nezávislosť a súťaživosť (Vágnerová, 2000).

Ďalej sme zistili, že väčšina aktivistov sa do projektu prihlásila sama (64, 9%), ostatným bola rola projektového aktivistu ponúknutá, najčastejšie učiteľom. Keďže na Slovensku zatiaľ neexistuje prijatý štandard kritérií výberu projektových aktivistov, v praktických podmienkach ich určujú učители, výchovní poradcovia a psychológovia, v najlepšom prípade vo vzájomnej spolupráci. Môžu sa však oprieť o „Návrh minimálnych zásad uplatňovania rovesníckych programov pri práci s deťmi a mládežou pre pracovníkov príslušných rezortov a mimovládnych organizácií“, ktorý vypracoval vo Výskumnom ústave detskej psychológie a patopsychológie Š. Matula (Štefánik, 2003). V tomto materiále sa uvádza vek frekventantov so spodnou hranicou od 13 až 14 rokov, vyžaduje sa ich sociálna zrelosť, primeraný sociálny status a pozícia, musia byť bez symptómov psychickej patológie a na ich pôsobenie v projekte je potrebný písomný súhlas rodičov.

Zaujímalo nás, čo aktivisti očakávajú od svojho pôsobenia v projekte. Výsledky uvádzame v tabuľke 1.

Kategória odpovedí	Početnosti	
	absolutné	v %
ovplyvnenie, zlepšenie situácie	34	46,0
skvalitnenie vlastného života a práce rovesníckeho aktivistu	20	27,0
informácie pre vlastnú potrebu	13	17,6
zdokonalenie komunikačných schopností	12	16,2
získanie skúseností	3	4,1
osvojenie si zručností riešiť problémy	2	2,7
možnosť spolupracovať	1	1,4
spoznať nových ľudí	1	1,4

Tabuľka 1 Odpovede aktivistov na otázku „Čo očakávaš od seba samej / samého počas Tvojej práce v projekte?“

Výsledky uvedené v tabuľke 1 ukazujú, že očakávania aktivistov týkajúce sa ich pôsobenia v projekte, sa okrem hlavného zamerania na pozitívne ovplyvňovanie drogovej situácie mladých ľudí (46 %), v značnej miere týkajú aj prospešnosti, užitočnosti, ktoré bude mať ich angažovanie sa v projekte na ich osobný život a prácu v projekte, kde možno zahrnúť tiež získavanie informácií, skúseností, zdokonaľovanie vlastných komunikačných schopností a schopností riešiť problémy (spolu 67,6 %). Viacerí aktivisti tiež proklamovali, že očakávajú, že nebudú, aj v dôsledku svojej angažovanosti v projekte, užívať drogy.

V uvedenej súvislosti je zaujímavou otázkou, **aký je v ponímaní aktivistov ideálny aktivista**, čo môže vyjadrovať, k akému obrazu by chceli sami smerovať, resp. na akých vlastnostiach aktivistu im obzvlášť záleží. Preferované vlastnosti rovesníckeho aktivistu uvádzame v tabuľke 2.

Kategória odpovedí	Početnosti	
	absolutné	v %
milý	25	33,8
komunikatívny	22	29,7
ochotný pomôcť a poradiť	21	28,4
kompetentný	20	27,0
usilovný	20	27,0
otvorený	19	25,7
stoja si za slovom	17	23,0
chápaníci, citliví	12	16,22
tímový hráč	11	14,9
tolerantný	10	13,5
je osobnosť	9	12,2
dôveryhodný	9	12,2
zodpovedný	8	10,8
tvorivý	6	8,1
pozitívny prístup k deťom	5	6,8
trpezlivý	5	6,8
vyrovnaný	5	6,8
zvedavý	5	6,8
má vlastný názor	3	4,1
pozorný	3	4,1
slušný	3	4,1
primerane drzý	1	1,4
samostatný	1	1,4

Tabuľka 2 Odpovede aktivistov na otázku „Čo si myslíš, aké vlastnosti, predpoklady by mala (mal) mať „ideálna“ rovesníčka aktivistka („ideálny“ rovesnícky aktivista) pôsobiaca (pôsobiaci) v preventívnom protidrogovom projekte?“

Ako to možno vidieť v tabuľke 2, medzi najpreferovanejšie vlastnosti rovesníckeho aktivistu patria tie, ktoré v rovesníckych skupinách uľahčujú spoluprácu, komunikáciu a garantujú dobré medziosobné vzťahy. Možno ich súhrnne označiť ako sociálne kompetencie. Ide o také vlastnosti ako milý (33,8 %), komunikatívny (29,7 %), ochotný pomôcť a poradiť (28,4 %), otvorený (25,7 %), chápaníci alebo citliví (16,2 % aktivistov). Ďalšiu skupinu vlastností možno voľne označiť ako osobnostné kompetencie, kde najvyššie zastúpenie mali vlastnosti, resp. charakteristiky usilovný (27 %) a stojí si za slovom (23 %). Ostatné vlastnosti ideálneho rovesníckeho aktivistu nepresiahli jednotlivo zastúpenie 7 %: dôveryhodný, tolerantný, je osobnosť, zodpovedný a tvorivý. Osobitné postavenie má charakteristika kompetentný (27 %), ktorá v najväčšej miere vyjadruje požiadavku odbornosti rovesníckeho aktivistu.

Druhou stránkou pohľadu na projektového aktivistu sú **vlastnosti, ktoré by nemal mať**. Uvádzame ich v tabuľke 3, tak ako ich vyjadrili naši respondenti.

Kategória odpovedí	Početnosti	
	absolutné	v %
má pozitívny postoj k drogám	28	37,8
bez záujmu o prácu v projekte	17	23,0
arogantný, panovačný	9	12,2
uzavretý	9	12,2
agresívny	8	10,8
nepriateľský	8	10,8
egoistický	7	9,5
netolerantný	6	8,1
ľahostajný	5	6,8
má problémy v komunikácii	5	6,8
nekompetentný	5	6,8
hanblivý	4	5,4
nervózny	8	10,8
ľahko ovplyvniteľný	2	2,7
neschopný pracovať s deťmi a mládežou	2	2,7
bezdomovec	1	1,4
neoblúbený v kolektíve	1	1,4
netrpezlivý	1	1,4
odmeraný	1	1,4
pesimistický	1	1,4
problémový	1	1,4

Tabuľka 3 Odpovede aktivistov na otázku „Čo si myslíš, aký typ človeka by v žiadnom prípade nemal vykonávať rolu rovesníckej aktivistky (rovesníckeho aktivistu) v projekte prevencie drogových závislostí?“

Podľa rovesníckych aktivistov, ako na to poukazujú výsledky nášho výskumu, by aktivisti v prvom rade nemali mať pozitívny postoj k drogám (37,8 %). Medzi nimi by tiež nemali byť takí, ktorí sú bez záujmu o prácu v projekte (23,0 %). Ide o charakteristiky, ktoré v odpovediach respondentov dominujú. Okrem nich sú zastúpené osobnostné alebo sociálne črty, o ktorých možno predpokladať, že sa spájajú s neoblúbenosťou medzi rovesníkmi a ktoré nezakladajú predpoklad pozitívneho vplyvu ich nositeľa na rovesníkov. Uvádzame ich v zostupnom poradí podľa výskytu: arogantný alebo panovačný (12,2 %), uzavretý (12,2 %), agresívny (10,8 %), nepriateľský (10,8 %), egoistický (9,5 %), netolerantný (8,1 %), a ďalšie, ktorých výskyt nepresiahol 7 %. Medzi charakteristikami, ktoré by nemal mať aktivista sa vyskytujú aj také, ktoré skôr vyjadrujú absenciu odborných predpokladov alebo zručností. Máme na mysli charakteristiky má problémy v komunikácii, nekompetentný, neschopný pracovať s deťmi a mládežou, ich zastúpenie však nebolo výrazné.

Vyvstáva otázka, ako možno výsledky výskumu týkajúce sa ideálnych, ale aj neprípustných vlastností rovesníckych aktivistov využiť v ich terénnej praxi. Nazdávame sa, že v prvom rade by samotní aktivisti mali o týchto vlastnostiach uvažovať, diskutovať o nich v skupinovej situácii s ďalšími aktivistami a projektovým koordinátorom. Účelom je, aby sa postojovo vyhranili v tom, ktoré vlastnosti alebo prejavy konania sú pre aktivistu produktívne, ktoré prispievajú

k účinnosti jeho protidrogového pôsobenia a ktoré naopak, výsledky tohto pôsobenia maria. Ďalším dôvodom je, aby si prehľadli sebazpoznanie v uvedenom ohľade, čo môže byť pre nich východiskom snahy zdokonaľovať sa, rozvíjať svoje odborné kompetencie a osobnostné vlastnosti.

Jedným z predpokladov úspešnej riadiacej práce koordinátora projektu je zohľadňovanie očakávaní a potrieb rovesníckych aktivistov týkajúcich sa koordinátorov projektu, do ktorých aktivisti premietajú tiež svoje požiadavky na vzťahy ku koordinátorom a charakter spolupráce s nimi. Čo teda **očakávajú rovesnícki aktivisti od koordinátorov projektu?** Zhrnutie odpovedí výskumnej vzorky rovesníckych aktivistov uvádzame v tabuľke 4.

Kategória odpovedí	Početnosti	
	Absolutné	v %
usmernenie, rady, vysvetlenia	46	62,2
pochopenie, podpora	36	48,7
kvalifikovanosť	18	24,3
priateľstvo	9	12,2
spolupráca	9	12,2
pomoc pri rozvíjaní zručností	7	9,5
partnerský prístup	5	6,8
otvorenosť, prístupnosť	4	5,4
dôvera	3	4,1
čas pre rovesníckeho aktivistu	2	2,7
vzor pre rovesníckeho aktivistu	2	2,7

Tabuľka č. 4 Odpovede aktivistov na otázku „Čo očakávaš od koordinátora projektu?“

Ako to možno vidieť v tabuľke 5, najviac očakávaní aktivistov na koordinátorov sa týkalo poskytovania rád, usmernení, vysvetľujúcich informácií (62,2 %), teda určitých požiadaviek na konkrétnu pomoc od koordinátora pri riešení jednotlivých prípadov, problémov alebo zvládání nejakých ťažkostí aktivistov. Druhá najfrekvencovanejšia skupina odpovedí aktivistov bola zameraná na prejavovanie pochopenia, podpory, dodávanie istoty rovesníckym aktivistom v ich kontaktoch a pôsobení na rovesníkov (48,7 %). Hierarchicky tretiu úroveň dosiahla požiadavka, resp. očakávanie na kvalifikovanosť koordinátorov projektu, čo súvisí s ich kompetenciami vykonávať danú rolu (24,3 %). Ďalšie očakávania majú relatívne nižšie zastúpenie bez nejakých výraznejších rozdielov. Patria medzi ne očakávania ohľadne osobného vzťahu medzi koordinátorom a aktivistom, keď sa zdôrazňuje priateľstvo (12,2 %) a dôvera, čo sa týka pracovných kontaktov a vzťahov, uvádza sa spolupráca (12,2 %), partnerský prístup, ďalej otvorenosť, prístupnosť a dostatok času koordinátora pre aktivistu. Zastúpenie malo tiež očakávanie, že koordinátor projektu bude pre rovesníckeho aktivistu vzorom. Neuvedené percentuálne hodnoty opäť predstavujú úroveň výskytu nepresahujúcu 5 prípadov (resp. odpovedí).

Predmetom nášho záujmu okrem iného bolo zistiť **očakávania projektových aktivistov, ktoré sa týkajú školení a tréningov**, ktoré absolvujú v rámci projektových aktivít. Získané údaje uvádzame v tabuľke č. 5.

Kategoría odpovedí	Početnosti	
	absolutné	v %
informácie, vedomosti, skúsenosti a užitočné zážitky	56	75,7
spoznávanie nových ľudí	8	10,8
skupinová atmosféra	7	9,5
zábava, humor	6	8,1
oddych	2	2,7
zaujímavý príbeh	2	2,7
pravidelnosť stretnutí	1	1,4
priamy kontakt s drogovým závislým	1	1,4
Sebapoznatie	1	1,4

Tabuľka č. 5 Odpovede aktivistov na otázku „Čo očakávaš od školení, tréningov, ktoré práca v projekte zahŕňa?“

Ako to možno vidieť v tabuľke č. 5, aktivisti boli v svojich očakávaniach ohľadne rôznych metodických a školiacich aktivít konaných v rámci projektu značne pragmatickí. Naprotá väčšina z nich (75,7 %) by uvítala najmä informácie, sprostredkované poznatky a zručnosti, ktoré by mohli priamo využívať v svojom pôsobení. Podstatne nižšie zastúpenie mali odpovede, ktoré vyjadrovali očakávania, ktoré sa spájali so spoznávaním nových ľudí (10,81 %), s dobrou skupinovú atmosférou (9,5 %) a ďalej tiež so zábavou alebo humorom. Vyskytli sa tiež odpovede, ktoré spájali očakávania aktivistov s oddychom, zaujímavým a pravidelným stretávaním sa, s príležitosťou kontaktovať sa s drogovým závislým a so sebapoznávaním.

Diskusia a záver

Cieľ našich výskumných činností, získať relevantné informácie o rôznych aspektoch fungovania rovesníckych projektov prevencie drogových závislostí na Slovensku sme naplnili. Ako zdroj údajov sme využili rovesníckych aktivistov. Analýza a interpretácia ich výpovedí, prejavovaných postojov a hodnotení môže slúžiť najmä koordinátorom projektov ako dostatočne konkrétna a bezprostredná spätná väzba ich práce.

V nadväznosti na okruhy otázok a zistenia, ktorým sa venujeme v tomto príspevku, možno konštatovať, že koordinátori by si mali plne uvedomovať, že rovesníckimi aktivisti sú svojbytní jednotlivci, ktorí sa zväčša do projektu prihlásili sami alebo na základe vlastného uváženia prijali ponuku účasti na projekte. Majú vlastné očakávania a predstavy o svojom pôsobení, ktorých naplnenie môže prispieť k ich spokojnosti a hlbšej angažovanosti na plnení projektových úloh. Podľa výsledkov nášho výskumu sa očakávania a predsavzatia rovesníckych aktivistov viažu primárne na zlepšenie drogovej situácie medzi mladými ľuďmi a na uplatnenie ich snahy rozvíjať vlastné schopnosti a zručnosti, ktoré by prispeli k úspešnosti ich činností v roli rovesníckych aktivistov. Zámery a ciele mnohých rovesníckych aktivistov sú však ponímané širšie, keď sa vzťahujú aj na získavanie skúsenosti, informácií alebo zručností, ktoré sú dôležité aj pre ich osobný život. Praktická zásada, ktorou by sa mali koordinátori projektov riadiť

je, aby sa snažili poznať osobné ambície, zámery a očakávania rovesníckych aktivistov, boli voči nim, pokiaľ sú vo vzťahu k plneniu projektových úloh konštruktívne, otvorení a vytvárali rovesníckym aktivistom podmienky pre ich naplnenie. Môžu tým prispieť k ich spokojnosti a seberealizácii.

Pre koordinátorov projektov sú tiež relevantné informácie z výskumu, ktoré vyjadrujú názory rovesníckych aktivistov na ideálne, teda želané, ako aj z ich pohľadu neželané vlastnosti rovesníckeho aktivistu. Čo sa týka želaných vlastností, tie sú určitou projekciou toho, akí by rovesnícki aktivisti sami chceli byť, zároveň je to určitá orientácia pre koordinátorov projektov, aké vlastnosti by mali pri výbere rovesníckych aktivistov zohľadňovať. Určite nie je náhodné, že rovesnícki aktivisti v tomto ohľade zdôrazňovali sociálne kompetencie.

Z charakteristík, o ktorých naši respondenti proklamovali, že by ich v žiadnom prípade nemali mať rovesnícki aktivisti, dominujú dve charakteristiky: rovesnícki aktivisti by nemali mať pozitívny postoj k drogám a nemali by sa medzi nimi nachádzať aktivisti bez záujmu o prácu v projekte. Obe charakteristiky sú východiskové pri výbere rovesníckych aktivistov. Ak by totiž rovesnícki aktivisti nemali jednoznačne vyhranený, negatívny postoj k užívaniu drog, mohli by sa v konfrontácii s protikladnými názormi a postojmi rovesníkov k danej otázke, sami dostať do pozície ohrozených a na druhej strane, aktivisti bez skutočného záujmu o prácu v projekte v zmysle plnenia jeho základného poslania, by zrejme uprednostňovali v svojej činnosti rôzne alternatívne, čisto osobné ciele a motívy, na úkor svojho prvotného poslania, alebo by jednoducho boli pasívni.

Ako sme to už uviedli, rovesnícki aktivisti očakávajú od koordinátorov predovšetkým pomoc pri prekonávaní rôznych ťažkostí a problémov, ale na druhej strane aj prejavy pochopenia, uznania a poskytovanie istoty. Rola koordinátora je v ponímaní rovesníckych aktivistov skôr rolou partnera, pomocníka, než nadriadeného, ktorý prikazuje, riadi a preberá zodpovednosť.

Napokon sa venujme očakávaniam rovesníckych aktivistov, ktoré majú na školenia a tréningy v projekte. Skutočnosť, že väčšina odpovedí vyjadrila potrebu aktivistov získať z hľadiska svojho pôsobenia v projekte dostatočne inštruktívne informácie a zručnosti, teda formatívne skúsenosti, zdôrazňuje požiadavku na konkrétne, praktické formy školení a tréningov. V zmysle konštruktivistickej filozofie poznávania ich však nemožno chápať ako utváranie podmienok pre jednostranný prenos vedomostí, zručností a postojov z koordinátorov na aktivistov, ale treba zobrať do úvahy aktívnu rolu aktivistov pri formovaní vlastného poznania a konania. V zmysle uvedenej požiadavky by školenia a tréningy mali vytvárať dostatok možností na aktivitu aktivistov, ktorí by mali mať príležitosti klásť otázky, nastolovať problémy, analyzovať a riešiť ich, vyjadrovať svoje postoje, názory, diskutovať s ostatnými rovesníckymi aktivistami, koordinátorom, prizvanými odborníkmi, využívať primárne zdroje, ako aj absolvovať interaktívnym spôsobom vedené tréningy komunikačných zručností. Význam interaktívnych metód a prostriedkov v príprave rovesníckych aktivistov spočíva jednak v ich priamom formatívnom účinku na rovesníckych aktivistov, ale aj v tom, že evokujú situácie, ktoré môžu mať z hľadiska budúceho pôsobenia a riešenia praktických problémov pre rovesníckych aktivistov modelový charakter.

Pozn.: Príspevok vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA 1/0030/03

Literatúra

- Brooks, J. G.–Brooks, M. G. 1995. Building an understanding of constructivism. *Classroom Compass*, 1, 3.
- Mohai, C, E. 1991. Peer Leaders in Drug Abuse Prevention. *ERIC Digest* http://www.ericfacility.net/databases/ERIC_Digests/ed341892.html, 26.5.2004.
- Norem-Hebeisen, A.–Hedin, D. P. 1983. Influences on adolescent problem behavior: Causes, connections, and contexts. *Child and Youth Services*, 6, 1/2, s. 35–56.
- Ondrejkovič, P. 2002. Protidrogová výchova. Konferencia Životné zručnosti detí a mládeže v ochrane a podpore zdravia. Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa, Fakulta sociálnych vied, september-október 2002, nepublikovaný príspevok..
- Orosová, O. 1999. Rovesnícky program prevencie závislostí a rizikového správania. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 34, 3, s. 313–319.
- Orosová, O. 2002. Efektívnosť rovesníckeho výchovného programu prevencie drogových závislostí. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 37, 1, s. 65–74.
- Savin-Williams, R. C.–Berndt, T. J. 1990. Friendship and peer relations. In: S. S. Feldman & G. R. Elliott (Eds.), *At the threshold: The developing adolescent*. Cambridge, MA: Harvard University Press s. 277–307.
- Štefánik, M. 2003. Rovesníctvo v prevencii drogových závislostí. Diplomová práca. Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta.
- Vágnerová, M. 2000. *Vývojová psychologie: dĕtství, dospĕlost, stáří*. Praha, Portál.
- Veselský, M. (v tlači). *Pedagogická psychológia II. Teória a prax*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava.

PhDr. Milan Veselský, CSc

Katedra didaktiky prírodných vied, psychológie a pedagogiky Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského

Mlynská dolina, pavilón CH-2, 842 15 Bratislava

e-mail: veselsky@fns.uniba.sk

Summary

PEER EDUCATION IN PREVENTION OF DRUG ADDICTION – EXPECTATIONS OF PEER EDUCATORS

Milan Veselský, Faculty of Natural Sciences, Comenius University, Bratislava – Slovak Republic

The paper deals with peer education and its implementation in the field of prevention of addictions in Slovakia. Primary goal our research work was to provide, through evaluation of questionnaires filled in peer educators in the age of 14 to 18 years, feedback to project coordinators of monitored preventive projects against drug addictions carried out on base of peer education for young people in the age of 14 to 18, thus the coordinators have a possibility to improve the projects and also strengthen the position of current and future peer educators.

The paper describes selected research results to relate to expectations of peer educators about their activities in project, education and trainings, and expectations about role of project coordinator. As well we present peer educators' vision of ideal and undesirable characteristics peer educators.

